

emlékek közül a soproni ispáni vár és a környékbeli vaskohászati tevékenység megismertetése területén fejtettek ki a kutatók nagyobb aktivitást. A középkori emlékek ismertetése és a gazdag levéltári forrásanyaggal való egybevetése azonban még csak éppen elkezdődött.

Érdemes írni a régészeknek a Soproni Szemlébe, mert ez a kiadvány megtalálható a jelentősebb egyetemek Régészeti Tanszékeinek polcain és folyóiratunk cikkeit idézik a legfontosabb szakbibliográfiák és az összefoglaló régészeti munkák.

Anton Sigel: Kilátás a bánfalvi kolostorból, 1840. Akvarell, toll.
A Szépművészeti Múzeum letétje. Ltsz.:K.2001.11

2005. LIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 336Emlékezés a Soproni Szemle újraindításának 50. évfordulójára (1955–2005) / 366Szende Katalin: Középkor-tudományi írások a Soproni Szemlében

366Szende Katalin: Középkor-tudományi írások a Soproni Szemlében

Amikor idestova húsz esztendővel ezelőtt egyetemi professzorom, Kubinyi András egyik szemináriumán „A középkori Sopron kutatása” címmel kellett dolgozatot készítenem, egy új világ tárult fel előttem. Ekkor vettem ugyanis először kezembe a Soproni Szemlét, ekkor csodálkoztam rá először arra a gazdag kincsesbányára, amit ez a folyóirat megindulása óta a középkor-tudomány számára

jelent. Ez a gazdagság csak részben fejezhető ki számokkal. Jankó Ferenc kimutatásai szerint az egyes főszerkesztői korszakokban 7,6; 13,8; 10,3 illetve 12,4 százalék a középkorral foglalkozó írások részaránya a megjelent cikkek között.¹⁷⁸⁽¹⁷⁸⁾ Ez talán kevésbé markáns, mint a jelenkori, vagy akár a korai újkori írások terjedelmi mutatói – habár ez utóbbi korszakkal gyakran vannak átfedések, hiszen a középkor végét Sopronban nem lehet pontos dátumhoz kötni. Ha azonban a megjelent cikkek ismertségét és szakmai súlyát figyeljük – bár az idézettségéről nem állnak rendelkezésünkre számszerű adatok – azt tapasztalhatjuk, hogy a Szemle igencsak rangos helyet vívott ki magának a középkor-tudomány számos területén

2005. LIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 336Emlékezés a Soproni Szemle újraindításának 50. évfordulójára (1955–2005) / 366Szende Katalin: Középkor-tudományi írások a Soproni Szemlében / Miért fontos a Soproni Szemle a középkorkutatás számára?

Miért fontos a Soproni Szemle a középkorkutatás számára?

A folyóirat fontosságát, országos szinten is tükröződő jelentőségét két egymással szoros kapcsolatban álló tényező határozza meg: egy objektív és egy szubjektív elem. Előbbi alatt az elsőrangú forrásanyagot, utóbbi alatt pedig a széles és jól képzett szerzőgárdát értem. Vegyük szemügyre először röviden az első tényezőt! Amint azt Mollay Károly az újraindítás utáni második évfolyam egyik „programadó” cikkében tömören és öntudatosan megfogalmazta: „Városaink között a forrásanyag gazdagsága tekintetében Sopron áll az első helyen.”¹⁷⁹⁽¹⁷⁹⁾ A tudós nyelvész és helytörténész itt leginkább az írott forrásokra gondolt, mert valóban a Soproni Levéltár őrzi a Magyar Országos Levéltár után a mai Magyarország területén a legnagyobb számú középkori oklevelet és városi könyvet. Ugyanilyen fontosak azonban a több mint egy évszázada folyó, és különösen az utóbbi évtizedekben igen intenzíven végzett városi régészeti kutatások által felszínre hozott épületrészletek és a tárgyi leletanyag. Végül de nem utolsósorban maga a városi tér: a középkori eredetű épületek sora, a Belváros és a történelmi külvárosok máig megőrzött 13. századi eredetű utcahálózata és telekrendszere teszik Sopront párhuzamos ritkító helyszínné a középkori városi élet kutatói számára. Mindez olyan komplex, több tudományág módszereit is felhasználó medievisztikai kutatás lehetőségét rejt magában, amely európai szinten is érdeklődésre tarthat számot, és amely számos különböző publikációs fórumot mondhat magáénak. Ezen fórumok egyik rangos képviselője a Szemle.

A szubjektív oldal, mint fentebb jeleztem, a kitűnő forrásadottságok miatt Sopronhoz vonzó kutatógárdát foglalja magában. A középkor esetében, lévén hogy a [367](#) források elolvasása, illetve feltárása és értelmezése viszonylag nehezen megszerezhető előismereteket igényel, kevesebb az amatőr a szerzők között. Ugyanakkor az írások többsége olyan szándékkal és stílusban készült, hogy a nem szakember érdeklődők is haszonnal forgathatják, ismeretterjesztő céllal is felhasználhatják őket. A szerzők köre területi és intézményi kötődésük szempontjából három csoportra osztható. Ez nem egyszerű adminisztratív besorolás: ha a személyek mellé rendeljük az általuk publikált cikkeket és tanulmányokat, láthatjuk, hogy az egyes csoportok képviselői más-más szemszögből közelítenek a Szemlében feldolgozott témáik felé.

Az első csoportot azok a szerzők alkotják, akik életük során soproni intézményekben, elsősorban a Soproni Levéltárban és a Soproni Múzeumban, továbbá a műemlékvédelem ide kötődő intézményeiben dolgoznak vagy dolgoztak. Legtöbbjük számos, akár több tucatnyi cikket is közzétett lapunk hasábjain. Közéjük tartozott már a kezdeti évfolyamoktól Házi Jenő, akinek több fontos, máig is idézett tanulmánya a folyóirat korai időszakában jelent meg.¹⁸⁰⁽¹⁸⁰⁾ Az 1930-es évek végén kezdte meg a publikálást a Házinál húsz évvel fiatalabb, később az ELTE tanáraként nemzetközileg is méltán elismert, de Sopronhoz mindennél erősebben kötődő Mollay Károly. Ő már legkorábbi tanulmányaiban

is¹⁸¹⁽¹⁸¹⁾ az egyes személyekre illetve családokra koncentráló, mindig filológiai megalapozottságú munkamódszert követte, ami végigkísérte hat évtizedes kutatói pályáját. Másik, később is nagy hozzáértéssel művelt szakterülete a helynévmagyarázat volt, ahol a pusztá etimologizálás helyett mindig társadalomtörténeti összefüggésben vizsgálta a kérdéses kifejezést. Mollay harmadik kedvelt műfaját a recenziók jelentették, amelyekben szintén maradandót alkotott. Nem egyszerűen ismertette ugyanis a megjelent műveket, hanem nagy alaposággal bírálta, kommentálta, és számtalan olyan Soproni adattal egészítette ki azokat, amelyek elkerülték a szerzők figyelmét. Kritikáját is markánsan, olykor gúnyosan kifejezésre juttatta, mint például Belitzky János gyengére sikeredett megyei monográfiájával kapcsolatban.¹⁸²⁽¹⁸²⁾

Ebbe a csoportba sorolhatjuk a Soproni Múzeum mindenkori régészeit is, akiknek beosztásuknál fogva az őskortól a korai újkorig minden korszakkal – így a középkorral is – foglalkozniuk kell. Az 1970-es évek elejéig Nováki Gyula, ezután pedig Gömöri János látja el ezt a feladatot és vált ezen keresztül rendszeres szerzőjévé a Szemlének. Mivel azonban a régészet számos hagyományos országos publikációs fórummal rendelkezik, mint például az Archaeologiai Értesítő vagy az Acta Archaeologica, a soproni kutatók számos új eredményüket érthető módon nem a Szemlében publikálták.

A második csoportban országos ismertségű szerzőkről, köztük több akadémikusról kell megemlékeznünk, mint például Bóna Istvánról,¹⁸³⁽¹⁸³⁾ Kristó Gyuláról,¹⁸⁴⁽¹⁸⁴⁾ Kubinyi Andrásról,¹⁸⁵⁽¹⁸⁵⁾ Scheiber Sándorról.¹⁸⁶⁽¹⁸⁶⁾ Közös bennük, hogy kutatói tevékenységük középpontjában nem Sopron áll(t), de bizonyos témák feldolgozásánál fontos szerepet kap(ott) munkásságukban a fent említett gazdag soproni, illetve Sopron megyei forrásanyag. Így cikkeikben országos kitekintéssel, nagyobb összefüggésekbe építve vizsgálták városunk és megyénk emlékeit. Általában kisebb számú, de fontos cikkekkel jelentkeztek.

Végül a szerzők harmadik csoportjába azokat a külföldi kutatókat sorolom, akik saját szemszögükből, legtöbbször összehasonlító céllal vették figyelembe a soproni középkori emlékeket. Jelenlétük – tudománypolitikai szempontból érthető módon –, az 1980-as évek végétől figyelhető meg folyóiratunk hasábjain. Közülük Karl Kaus és Tatjana Štefanovičova régészek a „vörös sánc” kutatásával kapcsolatban közöltek cikkeket, míg Marie-Madeleine de Cevins (1998/3), Gerhard Jaritz (1999/4) és Martha Keil (1998/1) a késő-középkor társadalom- és egyháztörténetének kérdéseivel foglalkoztak. A külföldi szerzők feltűnése, habár személyenként csak egy-egy írást jegyeznek, szintén Sopron jelentőségét húzza alá a történeti kutatások számára.

2005. LIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 336Emlékezés a Soproni Szemle újraindításának 50. évfordulójára (1955–2005) / 366Szende Katalin: Középkor-tudományi írások a Soproni Szemlében / A fontosabb feldolgozott témák

A fontosabb feldolgozott témák

Az imént a teljesség igénye nélkül áttekintett szerzőgárda képzettségét, kutatási témáját tekintve a medievisztika számos ágát átfogja. Ezekben belül is megállapíthatók azonban bizonyos súlyponti témakörök, amelyek kutatása más területeknél intenzívebben kapott helyet folyóiratunkban, illetve amelyek eredményei az országos kutatás számára különösen fontosnak tekinthetőek.

A Sopron Szemle indulásától kezdve nagy figyelmet szentelt a topográfiai kérdéseknek. Az ilyen témájú cikkek többsége a középkorral foglalkozik, hiszen mind a történelmi bel- és külváros utcái, mind a megye települései, illetve azok elnevezése a középkor évszázadaira mennek vissza. Ráadásul sok név eredete elhalványult és sok falu vagy vár helye teljesen eltűnt az évszázadok során, tovább növelve

ezzel a kutatás izgalmát és a tudományos viták lehetőségét. Ez a kutatási irány különösen a Szemle fennállásának első évtizedeiben volt jellemző, egyesítve magában a szó szorosabb értelmében vett antikvárius helytörténetet és a II. világháború előtt a történeti földrajz iránt megnyilvánuló fokozott érdeklődést. Példaképpen álljon itt néhány cikk címe a Heimler-korszakból: Csatkai Endre: A soproni utcanevek történetéhez (1937/1); Házi Jenő: Schlippergasse (1937/2); Maár Károly: Hol állott Rov vára? (1937/3); Mollay Károly: Adalék Sopron régi helyrajzához (1938/4); Uő: Sagittarius – Lövér (1940/4-5). Az újraindítás után az említett szerzők folytatták ezt az irányvonalat: Házi Jenő: Még egyszer Schlippergasse (1957/1-2), Uő: Macskakő vára (1962/4); Uő: A középkori Ravó (Roj, Rov) várának fekvése Sopron megyében (1967/1, ehhez a kérdéshez Semmelweis Károly is hozzászólt 1968-ban); Mollay Károly: Harka nevééről (1955/1-2). Ugyanő válaszolt Házi Jenő Macskakővel kapcsolatos felvetésére is, kiterjesztve a kérdést a huszitizmus soproni vonatkozásainak vizsgálatára (1963/2, 1964/4). Az 1970-es és '80-as években egy kivétellel (Szabó Jenő a Lebergasseről, 1978/4) nem találkozunk ilyen [369](#)témájú írással a lap hasábjain, csak az 1990-es évek elején került elő ismét a névmagyarozat kérdése: ekkor a Rózsa utca neve kapcsán vitázott Mollay Károly (1992/3, 1993/1) és Szilágyi István (1993/1), hogy vajon a 15. században az utca végén működő nyilvános-ház adott-e okot a szép elnevezésre.

Zajlottak azonban a Szemle hasábjain ennél komolyabb viták is helynevek okán. A tudományos hozadékát tekintve legérdekesebb magának Sopronnak a német nevével foglalkozott. Az 1955–1956-ban zajlott ún. „Ödenburg-vita” alapját Mollay Károly 1944-ben megjelent disszertációja adta, [187\(187\)](#) amelyre a Szemle szünetelése miatt Major Jenő csak 1955-ben tudott reflektálni. (A két évszám beszédesen mutatja, hogy időközben nem volt olyan fórum, ahol ilyen jellegű írások megjelenhettek volna.) A vita olyan lényegi kérdéseket érintett, mint Sopron kialakulása, az ispáni vár és a későbbi királyi város kapcsolata, a magyar és német lakosság be- (és ki-)települése, valamint a bel- és külvárosi lakosság egymáshoz való viszonya. A különböző álláspontok képviselői: Major Jenő, Mollay Károly és Verbényi László számos filológiai és topográfiai jellegű érvet sorakoztattak fel. A legkomolyabb bizonyítékot azonban a régészet szolgáltatta fél évtizeddel a vita lezárása után. Kimutatta ugyanis a későrómai városfalak, az ispáni vár és a középkori védművek topográfiai kontinuitását – több ponton Major Jenő álláspontját igazolva. Az ásatások eredményei főként szakcikk formájában jelentek meg, de a Szemle olvasói is tájékozódhattak róluk Nováki Gyula beszámolóiból („Sopron topográfiai fejlődésének vázlatja az újabb ásatások alapján”, 1962/2; „Adatok a soproni belváros rétegeinek kronológiájához”, 1964/3), Holl Imre csaknem három évtizedes különbséggel (1968/4 illetve 1997/4) közölt áttekintő-ismeretterjesztő jellegű írásából, illetve Tóth Sándornak az Előkapu és Hátsókapu kutatásáról kissé megkéskéve (1988/1) megjelent alapos tanulmányából.

A helynevekkel (nemcsak a középkoriakkal) való foglalkozásnak gyakorlati következményei is lehettek, amint ezt Mollay Károlynak az 1967. évi 4. számban „Helyrajzi neveink védelme” címmel megjelent cikke és az általa kiváltott vita mutatja. Az elkövetkező két évben csak folyóiratunk hasábjain valódi vagy álneven hatan fejtették ki véleményüket. Könnyebb dolga volt a Szemle főszerkesztőjének 1989-ben; amikor szintén történeti és nyelvészeti érvek alapján azt követelte: „Állítsák vissza Harka nevét!” (1989/3). Kívánsága a rendszerváltozás után hamarosan meghallgatásra talált.

A helynevek azonosítása, magyarozata átfogóbb település- és társadalomtörténeti kérdések vizsgálatához is elvezetett. A korai korszakból említhetjük Kapuy Vitál bencés szerzetes Egeredről szóló írását (1938/3) és Zügn Nándor válaszát ugyanazon évből; az újraindítás után Mollay Károly „Névtudomány és várostörténet Dágtól Ágfalváig (1195–1416)” című tanulmányát (1961/2). Ugyanő programadó cikket tett közzé 1956 elején „Sopron a középkor végén” címmel (1956/1), amelyben többek között célul tűzte ki a város középkori szociotopográfiájának feldolgozását. Ez nem kevesebbet jelentett, mint minden egyes épület tulajdonosainak nyomon követését az 1530-as évektől időben

visszafelé az 1379-es házösszeírásig, vagy ha lehet, a 13. század végéig. Rá három évre tette közzé az első, mintának is tekinthető ilyen tanulmányt a Szt. György u. 3. számú házról (1959/2. és 3.), amelyet az 1990-es évek elejéig csaknem tucatnyi [370](#)belvárosi és külvárosi épület hasonló szellemű feldolgozása követett. A koronát életművére e tekintetben a Kovácsok utcájának (a mai Várkerület 1–37. számok közötti szakaszának) teljes, házról házra történő bemutatásával tette fel (1994/3, 1995/2. és 3.). A házak lakóit illetően minden rájuk vonatkozó adatot összegyűjtött – filológusi pontossággal, amint egy-egy ritka szó összes előfordulásával és szövegkörnyezetével tette volna. Így ezek a cikkei a mindennapi élet, az ár- és bértörténet, a mértékegységek története és sok más téma kutatói számára is rengeteg hasznos adatot rejtenek. Módszerének időigényességét mutatja viszont, hogy egy szorgos élet munkájával is csak a város középkori házállományának mintegy 10%-át tudta lefedni.

A topográfiai kutatások másik iránya ugyanakkor a településföldrajzi és régészeti vizsgálat volt, [188\(188\)](#) amely az újraindítás utáni évtizedben vett nagyobb lendületet Major Jenő („A XIII. század végi Sopron topográfiájának néhány kérdése”, 1956/2) valamint Nováki Gyula és Holl Imre fent említett írásainak tanúsága szerint. Az 1970-es évektől Gömöri János vette át a múzeum régészeként az ilyen irányú kutatások publikálását. Számos kisebb kiállítás- és leletismertetés mellett igen jelentős, máshol azóta sem publikált ásatási beszámolót is közzétett a Szemle hasábjain, például az Új .u. 22-24. szám alatti középkori zsinagóga feltárásáról (1979/3) vagy a Kovácsszeren (a mai Várkerület 14–32. házak helyén) 1440-ben lebontott házak régészeti kutatásáról (1993/4). A legnagyobb szabású középkori régészeti témájú cikksorozat a szintén Gömöri János által szervezett „Vörös sánc konferencia” anyagának közzététele volt 1987–1988-ban. Ennek keretében összesen húsz régész és természettudós szerző fejtette ki álláspontját az Árpád-kori ispáni vár védősáncának keletkezésével és kiegészével kapcsolatban.

A művészettörténészek és műemlékes kutatók tollából is számos írás jelent meg Sopron és környéke középkori emlékeiről. A korai időszak leggyakrabban publikáló műtörténész szerzője Csemegi József volt, aki 1938 és 1963 között foglalkozott egy-házi épületekkel, így a Szt. János kápolnával (1941/1), Bánfalva középkori templomaival (1938/4); valamint a Ferences templommal és kolostorral (1942/1, 1963/2), de figyelmet érdemel Balogh Jolán tanulmánya is a Szt. György templom homlokzatának középkori szobrairól (1964/3). A későbbi évtizedekben Entz Géza, Tóth Sándor és Sedlmayr János jelentkezett több írással. Entz egyebek mellett a műemlékvédelem 1945 és 1975 között Sopronban elért eredményeit is összefoglalta (1975/4). Ennek ellenére kijelenthetjük, hogy a Szemle a középkori műemlékek bemutatása szempontjából ekkor már másodlagos fórumnak tekinthető, ahol inkább vitacikkek (pl. Sedlmayr János: „Sopron koragótikus lakótornyai”, 1986/4) vagy összegzések jelentek meg. Ez érthető is, hiszen időközben kialakultak azok a szakmai folyóiratok és évkönyvek (Műemlékvédelem, Műemlékvédelmi Szemle, Magyar Műemlékvédelem évkönyv) amelyek az elsődleges kutatási eredményeket közölték, és gyakran szenteltek tematikus számokat is Sopronnak és környékének. [189\(189\)](#)

Igen bőséges anyagot talál az érdeklődő folyóiratunkban a művelődéstörténet írásos emlékeinek feldolgozásáról. Ez nagyrészt annak köszönhető, hogy a Szemle mindenkori főszerkesztői maguk is avatott művelői voltak ennek a diszciplinának. [371](#)Csatkai Endre ugyan inkább a későbbi korok forrásai között mozgott otthonosan, egy-egy téma kapcsán azonban (pl. Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban, 1938/3) visszatekintett a középkori előzményekre is. Sikerült továbbá rávennie Házi Jenő, hogy hivatalos mellőztetése idején is publikáljon lapunkban, így közzétette még 1939-ben felolvasott akadémiai székfoglaló előadását a városi kancellária kialakulásáról (1956/3), amelynek eredményeit érdemben azóta sem haladta meg a kutatás. Utóbb a Képes Krónika feltételezett festőjéről, Hertul fia Miklósról publikált Házi társadalom- és kultúrtörténeti vonatkozású tanulmányt (1967/2).

A középkori kultúrtörténet kiteljesedése a Szemle hasábjain ismét csak Mollay Károly nevéhez fűződik.

Gazdag ilyen irányú publikációi közül e helyütt egy igen fontos és véleményem szerint túl kevesek által ismert és felhasznált cikksorozatra hívnám fel a figyelmet, a „Többynnyelvűség a középkori Sopronban” című, 1967–1968-ban több folytatásban közzétett írásokra. Mollay professzor eredetileg úgy tervezte, hogy minden, Sopronban egykor használatos nyelvvel külön foglalkozik majd, mintegy nagydoktori értekezésének előkészítéseképpen.¹⁹⁰⁽¹⁹⁰⁾ A megjelent tanulmányok azonban csak a latin nyelv kancelláriai, irodalmi és magáncélú használatára összpontosítanak, de azt a többi nyelvvel kölcsönhatásban mutatják be. Mollay Károly múlhatatlan érdeme, hogy felhívta a figyelmet a többynnyelvűség jelenségére és társadalmi kontextusba helyezte azt. Ezen kívül is számtalan művelődéstörténeti tanulmányt olvashatunk tőle, többek között a középkori soproni naptárakról (1962/3), az olasz művelődési kapcsolatokról (1978/1) vagy az 1532-es *Musterregister* kapcsán a késő-középkori feygyvertörténetről (1983/3).

A művelődéstörténet egy speciális ága, a kodikológia szintén a gazdag soproni forrásanyag kutatásának köszönheti jelenlétét a Szemlében. A munka Radó Polikárp Soproni születésű bencés szerzetes kezdeményezésére indult el, még az 1940-es évek elején. Alapját a Soproni Levéltár, valamint az evangélikus líceumi és konventi könyvtár gyűjteményében található, másodlagosan könyvkötő anyagként felhasznált pergamen-lapok lefejtése és meghatározása képezte. Bár Radó maga sohasem publikált a Szemle hasábjain, rendtársa, Szigeti Kilián itt tette közzé az első kísérletet a hangjegyes kódextöredékek csoportosítására és keltezésére (1963/1).¹⁹¹⁽¹⁹¹⁾ Folyóiratunkban is búcsúzott mesterétől (1975/1).

A Soproni Levéltárból azonban nemcsak latin kéziratlapok kerültek elő, hanem héber nyelvűek is. Létezésükről már Pollák Miksa is tudott, de tudományos szempontból Róth Ernő tekintette át elsőként ezeket (1956/4).¹⁹²⁽¹⁹²⁾ Két újabb héber töredék előkerüléséről Turán Tamás számolt be (1995/1). A judaisztikának ezen kívül is számos alkalommal nyújtott fórumot folyóiratunk. Itt tárta fel az egyik legjelentősebb középkori soproni zsidó személyiség, Izrael életútját Grünvald Fülöp, a Magyar-Zsidó **372**oklevéltár soproni köteteinek¹⁹³⁽¹⁹³⁾ társszerkesztője (1961/1). A másik szerkesztőről, a középkori magyarországi zsidóság legjelesebb kutatójáról, Scheiber Sándorról fentebb már esett szó, ő feliratos és okleveles emlékekről is közölt cikkeket. Szintén említettem már a középkori zsinagóga feltárásának ismertetését Gömöri János tollából. Kiemelkedő fontosságú az országos történetírás számára is Kubinyi András áttekintése „A magyarországi zsidóság története a középkorban” címmel, amely mindmáig a téma legteljesebb, legalaposabb feldolgozása. Ez az 1995. évi 1. számunkban jelent meg, amelyet teljes egészében a soproni zsidóság közép- és újabb kori történetének szenteltünk. A legutóbbi ilyen témájú írás Martha Keil összehasonlító tanulmánya a közép-kori soproni és bécsújhelyi zsidó hitközségekről (1998/1).

Kevésbé hangsúlyos a Szemle összességét tekintve a középkori egyháztörténet feldolgozása. A Heimler-korszakban talán azért született erről kevesebb cikk, mert akkor jelent meg a témáról Házi Jenő monográfiája,¹⁹⁴⁽¹⁹⁴⁾ amiből a plébániai iskolára vonatkozó részt közölte a Szemle hasábjain is 1939-ben. Később viszont tudománypolitikai okokra vezethető vissza a hiány: az újraindítástól a rendszerváltásig nem élvezett támogatást ezen tudmányszak művelése. Ezért is öröndetes, hogy az utóbbi években több fiatal szerző jelentkezett egyháztörténeti írásokkal – a jelen sorok írójának is e tárgykörben jelent meg első írása a Szemlében (1990/3). Két szerző érdekes módon olyan témákkal foglalkozik, amelyről 1944 előtt már jelent meg cikk a Szemlében: A sopronhorpácsi prépostságról először Horváth Tibor Antal írt 1941-ben, az ő nézeteit helyesbítette számos új érv és adat felvonultatásával Köröndi Tamás (2003/3). A soproni ispotály történetét illetően viszont egyebek mellett Mollay Károly 1942-ben közzétett számadásait használta fel elemzésében Majorossy Judit (2003/3). Mollay maga is jelentősen hozzájárult Házi Jenő monográfiájának pontosításához, amikor több külvárosi, elsősorban Szt. Mihály és Halász utcai, valamint a Kovácsok utcájában állt javadalmas

ház történetét, tulajdonosait feldolgozta (1989/4. illetve 1994/1). Az újabb termésből kiemelendő még M. M. de Cevins írása a plébániai papság és a ferencesek viszonyáról (1998/3), amely a koldulórendekkel foglalkozó nemzetközi kutatás egyik sokat vitatott témáját vizsgálja a helyi források alapján, míg Vajk Ádám a csornai premontrei prépostság alapítását helyezi új megvilágításba (2004/4). Az egyháztörténet terén tehát Sopron megye intézményei sem maradnak ki szerzőink látóköréből.

Végezetül új irányzatként a tájtörténetről kell említést tenni. Ez is az 1980-as évek végétől van jelen a Szemlében, kis késéssel követve a téma iránti nemzetközi érdeklődést. Mollay Károlynak sok más mellett erről is volt mondanivalója: a Tómalom középkori előzményeit tekintette át (1992/2). Részben ide sorolható Ruhmann Jenőnek a középkorra is kiterjedő áttekintése a Rák-patakról (1988/1). Igazi lendületet azonban, Takács Károly egy rövidebb írása mellett (1999/4) Kiss Andrea jelentkezésével vett a térség középkori környezettörténetének feldolgozása. A fiatal szegedi történészgeográfus, aki a Fertőt és partvidékét kutatja, egyedül vagy társszerzőkkel tanulmányt jelentetett meg a Fertő különböző elnevezéseiről és ezek földrajzi jelentéséről (1999/1), Urkony elpusztult középkori település lokalizálásáról (2000/4), legutóbb pedig a Fertő partján egykor létezett fokról (2005/2).

2005. LIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 336Emlékezés a Soproni Szemle újraindításának 50. évfordulójára (1955–2005) / 366Szende Katalin: Középkor-tudományi írások a Soproni Szemlében / 373Összegzés és kitekintés

373Összegzés és kitekintés

A fentiekben bemutatott kép még vázlatosságában is jelzi, hogy a medievisztika jelenléte hangsúlyos, de nem egyenletes folyóiratunk hasábjain. Bizonyos témák, főleg a topográfiai és kultúrtörténeti vonatkozásúak folyamatosan jelen voltak az eddig megjelent csaknem hatvan évfolyamban. Ugyanígy időről időre figyelmet kapnak a város és megye egyes nevezetes középkori személyiségei, bár mint társadalmi csoportról ritkábban olvashattunk róluk elemzést. Örvendetes új színfolt e téren Goda Károly cikke a Jagelló-kori soproni polgármesterekről (2004/4.). A műemléki és régészeti kutatás intézményesülése előtt több írás jelent meg egyes épületekről és más tárgyi emlékekről, az utóbbi évtizedekben ezek a témák inkább más fórumokon kerülnek az olvasók elé. Új elemként emelhető ki viszont a környezettörténet művelése, nem csak a középkor, hanem az azt megelőző és követő korszakok vonatkozásában is. Nagyon kevés volt viszont mindig is a politika- és gazdaságtörténettel foglalkozó írások száma. Néhány ilyen témájú tanulmány szintén más folyóiratokban és évkönyvekben (pl. Arrabona) vagy gyűjteményes kötetekben jelent meg az utóbbi években,¹⁹⁵⁽¹⁹⁵⁾ de a gazdag, sőt zömében kiadott forrásanyag átfogó elemzése még várat magára.

Mit hozhat a jövő a Soproni Szemle és olvasói számára a medievisztika területén, illetve mit adhat a folyóiratunk hozzá a továbbiakban a középkortudomány kutatásához? Mindenekelőtt bízunk benne, hogy az új CD-ROM megjelenésével a korábbi, maradandó értékeket hordozó írások még jobban bekerülnek a hazai kutatás vérkeringésébe. Reméljük továbbá, hogy ezután is Sopron forrásanyagának jelentőségéhez méltóan, szép számban tudunk középkortudományi tanulmányokat és rövidebb forrásközléseket megjelentetni, tekintélyt szerzett kutatóktól és pályájuk kezdetén álló fiataloktól egyaránt. Különösen szívesen látunk módszertani szempontból újító szellemű cikkeket, amelyek több tudományág eredményeit ötvözik. Azt viszont a jelenlegi egyre bővülő publikációs lehetőségek fényében nem várhatjuk, hogy a Soproni Szemle az első évfolyamaihoz hasonló „monopolhelyezetet” élvezzen a várossal és a megyével kapcsolatos írások megjelentetésében. Ezért fel kell vállalnunk – folyóiratunk nevével összhangban – szemlélő, áttekintő írások elkészíttetését is egyes részterületek másutt közölt kutatási eredményeiről. Ezáltal nemcsak a középkortudomány egyes ágainak kutatói szerezhetnek jobban tudomást egymás eredményeiről, de a hiányosságokra, fehér foltokra, az ezután intenzívebben

vizsgálандó területekre is jobban fény derülhet. Ily módon a Soproni Szemle középkori témájú cikkei nemcsak az egyes számok olvasóinak érdeklődésére számíthatnak, de a régóta esedékes város- illetve megyetörténeti monográfia kötetéhez is biztosabb alapokat rakhatnak le.

2005. LIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / 336Emlékezés a Soproni Szemle újraindításának 50. évfordulójára (1955–2005) / 374Dominkovits Péter: Sopron vármegye történeti kutatása Szemlében

374Dominkovits Péter: Sopron vármegye történeti kutatása Szemlében

Több, a Soproni Szemle (=SSz.) újraindításának a félévszázados évfordulója alkalmából elhangzott ünnepi előadás idézte az első, 1937. évfolyam nyitó számába írt, a múlt, jelen, jövő feladatait megcélzó szerkesztőségi beköszöntő egyes részeit. Még a többszöri citálást sem tarthatjuk feleslegesnek, hisz ezek a sorok szándéknyilatkozatként határozták meg, jelölték ki a frissen alapított folyóirat szakmai irányait. Itt nem csak a folyóirat által megcélzott tradicionális és új tudományterületek kerülnek felsorolásra, hanem a szakmai vizsgálatok földrajzi, törvényhatóságokban megjelenő terepuma is megfogalmazódik: „*Sopron és Sopron vármegye múltjának minden gazdagságát, jelenének problémáit, jövőjének lehetőségeit, a város és a megye történetét, művészetét, kultúráját, szociográfiáját, nyelvi és néprajzi sajátosságait akarjuk ezeken a lapokon egybegyűjteni*”.¹⁹⁶⁽¹⁹⁶⁾ Azaz: a Heimler Károly vezette Szerkesztőség az induló szám beköszöntőjében a két törvényhatóság, Sopron thj. város és Sopron vármegye kutatását szerves egységben képzelte el, és ennek a megvalósítását tűzte ki.

Az alábbiakban a 16–18. századra koncentrálva a SSz-ben megjelenő vármegye kutatás egy-két tendenciájára és eredményére hívom fel a figyelmet. Tudom, ez a kis áttekintés cseppet sem a teljesség igényével készült, inkább csak egyfajta szemeztetés. Ugyanakkor már itt, minden részletezés és adatolás előtt szeretném egy – a mai közigazgatási struktúrában gondolkodónak talán furcsa – jelenségre felhívni a figyelmet, amely az egykori két törvényhatóság együttes vizsgálatának a tárgyidőszakbeli szükségességét szinte evidenciaként hozza. 1848 előtt Sopron szabad királyi város státusa okán is tagja volt a magyar rendi államnak, ami olyan, cseppet sem formális alkalmakkor is tetten érhető, mint a város követeinek rendszeres megjelenése a vármegye közgyűlésein. A két törvényhatóság közös ügyei (adókiivetés, katonaillesítés stb.) egyeztetésének a fontosságát Sopron vármegye birtokszerkezetének egy specialitása még inkább kiemelte. Sopron szabad királyi város ugyanis nem csak szabad királyi városi státusa révén (ahogy később Kismarton és Ruszt) képviseltette magát a megyegyűléseken, hanem a vármegye egyik legnagyobb birtokosaként is. Sopron városa a korai újkorra, az egy tömbben, a Fertő mentén fekvő nyolc jobbágyfalva révén, a vármegye egyik legjelentősebb birtokosává vált. Sajnos Sopronról mint földbirtokosról, illetve a környező egyházi és világi nagybirtoktól különböző birtokkormányzatról, a városuralom működtetéséről és gazdasági jelentőségéről nemcsak e folyóiratban nem olvashatunk önálló feldolgozást. E gazdag forrásadottságú, összetett témára a 16–18. századból máig mindössze egy, *Tirnitz József* által elkészített, konferencia kötetben ³⁷⁵megjelent, alapvető tanulmány áll a kutatók rendelkezésére.¹⁹⁷⁽¹⁹⁷⁾ Amennyiben az előző összefüggésrendszer – az egykori szabad királyi város jogi státusa és birtokosi pozíciói – mellett a vizsgálati kört kiszélesítem, és a vármegye illetve a város közötti kapcsolódási pontokat Sopron funkciórendszere oldaláról tekintem, úgy a város gazdasági, oktatási, egyházigazgatási stb. szerepkörei, illetve az ezekből adódó kapcsolatrendszerek, továbbá mindezek infrastruktúrája, és az ezek mögött meghúzódó személyi hálózatok a két egykori törvényhatóság összetett, máig is kevésbé ismert „szimbiózisát” rajzolják fel.